

FÖRBÄTTRAS ELLER FÖRSÄMTRAS MILJÖN I SVERIGE?

MARTIN BENNULF & SÖREN HOLMBERG

Rubrikens fråga besvaras med försämras av de flesta svenskar. I 1991 års SOM-undersökning frågade vi: "Allmänt sett, hur har enligt Din mening miljön i Sverige förändrats under de senaste tio åren?" En majoritet ansåg att miljön försämrats (57 procent) medan endast 22 procent tyckte att den blivit bättre. Realismen i omdömena kan naturligtvis diskuteras. Sanningen är väl att miljön förbättrats på vissa områden samtidigt som den blivit sämre på andra. En sammanvägning av det positiva och det negativa kan vara svår att göra till och med för experter (jfr Briblecombe och Pfister, 1990; Lundqvist, 1991; Sundqvist, 1991).

Men sanning och realism är inte vårt huvudproblem i detta sammanhang. Det mest intressanta är istället svenska folkets subjektiva uppfattning - hur de bedömer utvecklingen på miljöområdet. Två frågor är av speciellt intresse. Den första gäller miljöbedömningarna i sig och om det finns några åsiktsskillnader mellan olika samhällsgrupper. Frågan är i vad mån människors bedömningar av miljöutvecklingen är strukturerade av olika sociala och politiska faktorer.

Fråga nummer två vänder på perspektivet. Miljöbedömningen är nu inte längre den beroende variabeln - det som skall förklaras. Istället betraktar vi den som en oberoende variabel, dvs något som potentiellt påverkar andra fenomen, som t ex åsikter i miljöfrågor eller konkret miljöbeteende. Den teoretiska frågeställningen är vilken roll människors verklighetsbedömningar spelar för åsiktsbildning och beteende på miljöområdet.

Vi kommer att analysera en modell som omfattar tre ingredienser som alltid bör vara med i en individuell åsiktsbildningsmodell. De ingredienserna är människors målönkemål, människors verklighetsbedömningar och människors viktighetsuppfattningar. En fullständig modell bör naturligtvis omfatta ytterligare faktorer, som t ex människors verklighetsuppfattningar (kognitioner). Men en sådan mer fullständig modell tvingas vi avstå ifrån eftersom vi inte har några fullgoda mått på människors miljökänedom i SOM-undersökningarna.

Målönkemålen, som också kan benämnas värderingar eller ideologier, har vi operationaliserat med hjälp av en fråga om i vad mån man är positiv till att "satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt". Viktighetsuppfattningen som är besläktad med intensitetsdimensionen har mätts med en öppen enkätfråga där undersökningsspersonerna fick ange "vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag?"

Bedömningar av miljöutvecklingen

Vi börjar analysen med den mer handfasta första frågeställningen om vilka bakgrundsfaktorer det är som strukturerar människors bedömningar av miljöutvecklingen. Resultaten i tabell 1 visar att det finns åsiktsskillnader mellan olika grupper även om en negativ bedömning överväger i alla läger.

Den enda av de undersökta socioekonomiska variablerna i tabell 1 som inte uppvisar något samband med människors bedömningar av miljöutvecklingen är utbildning. Den övervägande negativa bedömningen är lika omfattande oavsett utbildningsnivå. För övriga bakgrundsvariabler i tabell 1 är sambanden med miljöbedömningarna däremot klart iakttagbara. Kvinnor tenderar i större utsträckning än män att uppfatta att miljön försämrats (63 procent mot 53 procent). Yngre personer (63 procent) uppfattar också en miljöförsämring i större grad än äldre (51 procent). När det gäller stad-landdimensionen är åsiktsskillnaderna något mindre, men människor på landsbygden är mest negativa till miljöutvecklingen (62 procent) medan storstadsborna tenderar att vara minst bekymrade (56 procent). Arbetare och jordbrukare är de yrkesgrupper som i störst utsträckning uppfattar en negativ miljö-

Tabell 1. Svenska folkets uppfattning om huruvida miljön förbättrats eller försämrats under de senaste tio åren (procent).

fråga: "Allmänt sett, hur har enligt Din mening miljön i Sverige förändrats under de senaste tio åren. Har miljön ...?"

egenskap	förbättrats mycket	förbättrats något	förblivit ungefär den samma	försämrats något	försämrats mycket	vet ej	summa procent	antal personer	balansmått: förbättrats minus försämrats	eta
<i>kön</i>										0,14
man	4	23	18	34	19	2	100	813	-26	
kvinnor	1	17	14	35	28	5	100	757	-45	
<i>ålder</i>										0,10
15-30	3	12	19	40	23	3	100	435	-48	
31-60	2	22	15	33	25	3	100	798	-34	
61-75	4	25	16	30	21	4	100	333	-22	
<i>bostadsort</i>										0,06
ren landsbygd	4	15	15	38	24	4	100	306	-43	
mindre tätort	2	20	17	34	23	4	100	582	-35	
stad	2	21	17	34	24	2	100	481	-35	
Sthlm/Gbg/ Malmö	4	22	16	32	24	2	100	178	-30	
<i>utbildning</i>										0,02
låg	3	20	17	32	25	3	100	643	-35	
medelhög	2	19	17	35	23	4	100	424	-37	
hög	3	21	15	37	22	2	100	469	-35	
<i>yrkesgrupp</i>										0,10
arbetare	2	18	16	35	26	3	100	669	-41	
tjänstemän	3	25	16	33	21	2	100	556	-26	
jordbrukare	3	15	18	44	18	2	100	39	-44	
företagare	3	18	25	30	23	1	100	109	-32	
<i>nyhetsmedia exponering</i>										0,10
låg	2	13	19	38	23	5	100	330	-46	
medelhög	2	21	15	36	24	2	100	757	-37	
hög	3	25	18	32	18	4	100	238	-22	
<i>partisynpati</i>										0,17
v	2	12	15	40	28	3	100	65	-54	
s	2	25	13	36	22	2	100	446	-31	
c	1	20	17	31	30	1	100	102	-40	
fp	2	24	17	40	17	0	100	127	-31	
m	4	23	22	36	15	2	100	303	-24	
mp	0	8	8	42	40	2	100	50	-74	
nyd	4	15	24	32	24	1	100	102	-37	
inget parti	4	15	15	26	28	12	100	261	-35	
<i>samtliga</i>	2	20	16	34	23	3	100	1573	-35	

Kommentar: Låg utbildning har definierats som endast obligatorisk skolgång. Medelhög utbildning innefattar yrkesskolor och 2-årigt gymnasium, medan hög utbildning innebär 3-årigt gymnasium eller universitetsutbildning. Yrkesgruppsindelningen bygger på en subjektiv fråga om vilken yrkesgrupp svarspersonerna hör eller hörde till. Nyhetsmediaexponeringsmättet bygger på en serie frågor om frekvensen i lyssnandet på Dagens Eko respektive tittandet på Aktuellt och Rapport samt regelbundenheten i läsandet av en morgontidning.

utveckling (61 respektive 62 procent). Företagare (53 procent) och tjänstemän (54 procent) ser en miljööversämring i något mindre utsträckning.

De socioekonomiska variabelernas betydelse som struktureringsfaktorer för människors bedömningar av miljöutvecklingen skall dock inte överdrivas. Åsiktsskillnader på fem-tio procentenheter är inte speciellt stora i sådana här sammanhang. Sammantaget förklarar de fem bakgrundsvariablerna kön, ålder, bostadsort, utbildning och yrkesgrupp inte mer än 4 procent av variansen i undersökningspersonernas uppfattningar om miljöförändringen.

Det partipolitiska sambandet är något starkare ($\eta^2=0,17$). Mest negativa till hur miljön har förändrats är sympatisörer till mp (82 procent försämrats) och v (68 procent) medan anhängare till m är minst negativa (51 procent försämrats). Sympatisörer till s, c och fp tenderar att befinna sig däremellan med 58, 61 respektive 57 procent som uppfattar att miljön blivit sämre. Inte heller ny demokratis anhängare skiljer ut sig när det gäller bedömningen av miljöutvecklingen (56 procent försämrats).

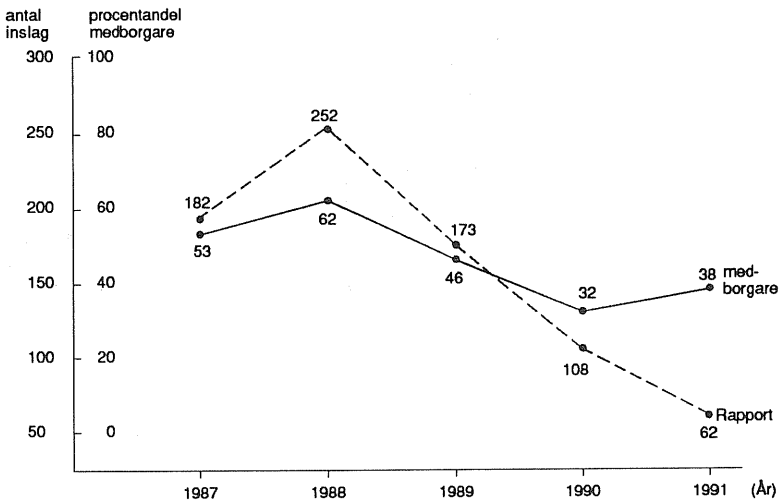
Partipolitiska kopplingar i all ära, men det mest intressanta resultatet i tabell 1 är trots allt sambandet mellan människors miljöbedömningar och graden av exponering för seriösa nyhetsmedia. Det visar sig att personer som i störst utsträckning tar del av innehållet i Dagens Eko, Rapport, Aktuellt och någon morgontidning också är de som i minst utsträckning uppfattar att miljön blivit sämre (50 procent försämrats). Motsvarande resultat bland människor som exponerar sig minst för nyhetsmedia är 61 procent försämrats (jfr Asp, 1986).

Bakgrunden till sambandet skall inte analyseras i detta sammanhang. Så mycket är dock klart att en ingående studie av hur massmedierna skildrat de senare årens miljöutveckling vore mycket intressant. Kanske har inte den negativa bilden varit så massiv som debatten givit ett intryck av.

Ett visst underlag för funderingar kring frågor av detta slag ger resultaten i figur 1. De visar hur uppmärksamheten för miljöfrågor varierat i massmedia och bland vanligt folk sedan 1987. Mediamätningarna gäller förekomsten av miljöämnen i Rapportsändning-

arna. Om innehållet gav en positiv eller negativ bild av miljöutvecklingen kan dock inte utläsas av analysen. Uppmärksamheten för miljön i den allmänna opinionen har vi mätt med hjälp av SOM-studiernas öppna fråga om viktiga samhällsfrågor (se även Bennulf, 1989; Djerf, 1989).

Figur 1. Miljöopinionen 1987-1991. Antalet inslag om miljö i Rapport och andelen medborgare som anser att miljö är en viktig samhällsfråga (antal inslag respektive procent).

Kommentar: Antalet inslag om miljö i Rapport under 1980-talet analyseras av Djerf (1989). Siffrorna för 1989-1991 har tillhandahållits av Kent Asp och Per Hedberg vid Göteborgs universitet. Medborgarsiffrorna är hämtade från SOM-undersökningen för respektive år och visar andelen medborgare som angett miljön som en viktig samhällsfråga på en öppen intervjufråga. Samtliga personer som har besvarat SOM-enkäterna utgör procentbas. Följsamheten mellan de båda kurvorna är iögonfallande. Folk och media uppmärksammade miljöfrågor mest i slutet av 1980-talet. Valåret 1988 framstår som ett exceptionellt miljöår. Därefter har intresset minskat, men med en viss uppgång mellan 1990 och 1991 bland medborgarna.

Uppgången bland väljarna har ett samband med en viss opinionsvägning åt det gröna hållet. Mellan 1990 och 1991 blev opinionen något mera grön även enligt andra indikatorer. Andelen personer som

tycker det är ett ganska eller mycket bra förslag att satsa på ett miljövänligt samhälle ökade t ex från 48 till 54 procent enligt SOM-mätningarna. Också andelen personer som tycker det är ett ganska eller mycket bra förslag att stoppa privatbilismen i innerstäderna ökade från 45 till 53 procent.

Verklighetsbedömningar och miljöåsikter

Hur olika samhällsgrupper bedömer miljöutvecklingen har naturligtvis ett deskriptivt värde, men det mest intressanta är vilken roll människors verklighetsbedömningar spelar för åsikter och beteende på miljöområdet. Den som förväntat sig starka och entydiga samband kommer att bli besviken på resultaten. Analysutfallen i tabellerna 2 och 3 visar på svaga till medelstarka samband beroende på vad vi studerar som beroende variabel.

Tabell 2. Sambandet mellan uppfattning av miljöns utveckling och gröna sakfrågor, parti sympati samt om miljöfrågan är en viktig samhällsfråga (korrelationskoefficienter).

	samband (r) med uppfattning om hur miljön utvecklats
kärnkraftsavveckling 2010	0,23
satsa på ett miljövänligt samhälle	0,20
privatbilism i innerstäderna	0,15
partisympati	0,14
miljöfrågan viktig samhällsfråga	0,14
miljömedvetet beteende	0,00*

Kommentar: Sambandsmättet är Pearsons r. Koefficienten märkt * är ej signifikant på 95 procentsnivån. Partisymptativariabeln har kodats från minst till mest grönt parti. Bestämt utifrån sympatisörernas genomsnittliga svar på frågan om att satsa på ett miljövänligt samhälle. Rangordningen från mest till minst grönt blev mp, c, kds, v, s, fp, nyd, m. Om miljöfrågan ses som en viktig samhällsfråga eller ej har uppmätts med en öppen fråga om vilka tre samhällsfrågor som anses viktiga. Den analyserade variabeln har värdena

miljöfrågan nämnd eller inte nämnd. Det miljömedvetna beteendet uppmättes med en fråga om hur ofta man handlar miljömärkta varor, lämnar tidningar till pappersåtervinning, slänger uttjänta batterier på avsedd plats och slänger tomglas (som ej är returglas) i särskilda behållare i svarspersonens hushåll. De fyra beteendena har vägts samman till ett enkelt additivt index där varje beteende givits lika vikt.

Tabell 3. Betydelsen av ideologi, verklighetsbedömningar och viktighetsbedömningar för gröna åsikter, partisympati och miljövänligt beteende (regressionskoefficienter).

oberoende variabler	beroende variabel			
	kärnkraft	bilism i innerstäder	partisympati	miljöbeteende
ideologi/satsa på ett miljövänligt samhälle	0,31	0,33	0,24	0,15
verklighetsbedömning/miljöförbättring eller försämring	0,16	0,12	0,08	-0,03*
viktighetsuppfattning/miljöfrågan viktig samhällsfråga	0,04	0,04	0,06	0,04
andel förklarad varians (R ²)	0,15	0,13	0,14	0,05

Kommentar: Icke standardiserade regressionskoefficienter har använts. Samtliga variabler har kodats mellan 0 och 10. Koefficienten märkt * är ej signifikant på 95 procentsnivån. Se även kommentaren till tabell 2.

De bivariata korrelationsanalyserna visar på samband kring som mest 0,23 (r) för kopplingen mellan människors miljöbedömningar och åsikter om olika miljöfrågor. Formen på sambanden är dock de förväntade. Människor som uppfattar att miljön försämrats tenderar - jämfört med människor som uppfattar att miljön förbättrats - att vara mer negativa till kärnkraften, vara mer positiva till att satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt, vara emot privatbilism i innerstäderna och anse att miljön är ett viktigt samhällsproblem. De tenderar dessutom att sympatisera mer med de mest gröna partierna - miljöpartiet, vänsterpartiet och centerpartiet.

Ett samband som däremot inte finns, men som man kanske hade hoppats skulle finnas, är det mellan människors bedömningar av miljöutvecklingen och det personliga miljöbeteendet. Människor som uppfattar att miljön försämrats agerar inte mer miljövänligt än andra. Miljöbedömningen är inte relaterad till sådana beteenden som att handla miljömärkt, lämna tidningar till pappersåtervinning, eller att slänga batterier och tomglas miljösäkert.

De multivariata regressionsanalyserna i tabell 3 understryker ytterligare slutsatsen att människors verklighetsbedömningar när det gäller miljöutvecklingen inte har något samband med det personliga miljöbeteendet. Människors miljöideologi och i viss mån också viktighetsuppfattningar när det gäller miljö har ett samband med personligt miljöbeteende, men inte verklighetsbedömningarna av miljöutvecklingen (för en analys av miljöbeteende, se Bennulf och Gilljam, 1991).

Verklighetsbedömningarna av miljöförändringen har däremot ett självständigt samband med olika miljöåsikter och partisympati även sedan vi tagit hänsyn till sådana faktorer som miljöideologi och uppfattad viktighet när det gäller miljöfrågor. Miljöideologin - i vad mån man ville satsa på ett miljövänligt samhälle - var dock genomgående starkare relaterad till miljöåsikterna och partisympatierna än bedömningarna av miljöutvecklingen. Slutsatserna ändras inte om vi tar hänsyn till de svaga interaktionseffekter som förekom i något fall.

Verklighetsförankrade miljöåsikter

Det mest positiva resultatet av vår undersökning - både ur samhällelig och inomvetenskaplig synpunkt - är att människors verklighetsbedömningar när det gäller hur miljön utvecklats har ett självständigt samband med vilka åsikter de har i miljöfrågor. Åsikterna är inte utan verklighetsförankring - även om vi enbart talar om den subjektivt uppfattade verkligheten.

Det mest negativa är naturligtvis att de samband vi funnit oftast är förhållandevis svaga eller icke-existerande som när det gäller det personliga miljöbeteendet. En del av resultatet kan vi kanske skylla på bristfälliga mätningar. Opinionsstudier rymmer alltid ett inslag av mätosäkerhet.

En speciell begränsning i vår undersökning är att vårt centrala analysinstrumentet enbart gäller hur människor uppskattar att miljön förändrats, inte hur de absolut sett uppfattar graden av miljöförstöring. Tekniskt uttryckt har vi mätt subjektiva förändringsskattningar, men inte några nivåskattningar. Människor som i vår studie ansåg att miljön förbättrats kan i teorin ha gjort den bedömningen utifrån en låg nivå, dvs att miljön var mycket dålig från början. På samma sätt kan människor som uppfattade att miljön blivit bättre ha gjort det utifrån åsikten att miljön redan tidigare var relativt bra.

Den som tycker att våra resultat är bekymmersamma kan man hoppas på att en utvidgad undersökning som också tar hänsyn till människors verklighetsbedömningar när det gäller graden av allvarlighet i miljöproblemen skulle ge ett mer förhoppningsfullt utfall.

Litteratur

- Asp, K. (1986). *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademi-litteratur.
- Bennulf, M. (1989). "Miljöopinionen under åttiotalet." i Holmberg, S. och Weibull, L. *Åttioal. Svensk opinion i empirisk belysning*, SOM-rapport 4, Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation/Statsvetenskapliga institutionen.
- Bennulf, M. och Gilljam, M. (1991). "Snacka går ju - men vem handlar miljövänligt?" i Weibull, L. och Holmberg, S. (red.) *Åsikter om massmedier och samhälle*, SOM-rapport 7, Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation/Statsvetenskapliga institutionen.
- Briblecombe, P. och Pfister, C. (1990). (eds.) *The Silent Countdown. Essays in European Environmental History*. Berlin: Springer-Verlag.
- Djerf, M. (1989). *Miljövalet. Mediernas dagordning i valet 1988*. Uppsats presenterad vid IX:e Nordiska konferensen för masskommunikationsforskning i Borgholm 890820-890823.
- Lundqvist, L. J. (1991) *Kommunal miljövärdssamverkan*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Sundqvist, G. (1991). *Vetenskapen och miljöproblemen - en expertsociologisk studie*. Göteborg: Sociologiska institutionen.